

Státní okresní archiv Klatovy

Cech kovářů, kolářů a bednářů Sušice

[1650]-1859

Inventář

EL NAD č.: 2093

AP č.: 526

Eva Havlovičová

Klatovy 2012

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	str. 6
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 7
Inventární seznam	str. 8

I. Vývoj původce archivního fondu

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada *mílového práva* (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik Sušice souvisel s rýžováním zlata na řece Otavě. Původní osada vznikla někdy kolem roku 790. Velmi rychle se rozrostla na městečko, které v roce 1192 získal do svého držení bavorský hrabě von Bogen. Z této doby pravděpodobně také pochází německý název Sušice – Schüttenhofen. V roce 1273 získal Sušici český král Přemysl Otakar II. a povýšil ji na královské

město. V roce 1324 potvrdil král Jan Lucemburský Sušici všechny výsady královského města. V únoru 1356 bylo Sušici Karlem IV. potvrzeno mílové právo a v září 1372 právo na výběr mytného. Jeho následovník Václav IV. rozšířil tato privilegia listinou z 15. září 1406 o konání týdenního výročního trhu od svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen) a povinným skladem pro kupce jedoucí od Hartmanic a Kvildy.

Město prosperovalo především díky obchodu se sousedním Bavorskem. Z Bavorska se dovážela hlavně sůl a Sušičtí vyváželi obilí, slad a chmel. Tento obchod současně také podpořil rozvoj řemesla a zakládání cechů. Z řemeslníků zde byli zastoupeni sladovníci, krejčí, řezníci, provazníci, pekaři, soukeníci, ševci, koželuzi, kloboučníci, tkalci, mydláři, punčocháři, hrnčíři, pasíři, mlynáři, kováři, koláři, bednáři, zámečníci, truhláři, mečíři, dále zedníci, kameníci, konváři, kominíci, lazebníci, ranhojiči, sedláři, řemenáři, barvíři, sklenáři, kožešníci atd.

Velký zlom v dalším vývoji města znamenala třicetiletá válka. Město se snažilo předejít nejhoršímu drancování tím, že se dobrovolně 27. září 1620 vzdalo generálovi Marradasovi. Dalšími pohromami byly v letech 1678–1681 mor, v roce 1707 požár, při němž vyhořelo téměř celé město a také postupný úpadek obchodu s Bavorskem. I přesto vznikaly nové cechy, či do té doby samostatné cechy se spojovaly ve společné. Podle berní ruly provozovalo v Sušici své řemeslo 36 sladovníků, 7 sládků, 25 řezníků, 15 ševců, 10 pekařů, 9 soukeníků, 7 tkalců, 6 šmejdiřů (obchodníci s drobnými mosaznými a měděnými předměty – knoflíky, přezkami, pásy, šperky) a krejčí, 5 koželuhů, 4 mydláři, 3 truhláři, kloboučníci, kováři, 2 provazníci, koláři, bednáři, tesaři, mlynáři, barvíři a po jednom krajíř, uzdař, kotlář, kožišník, lazebník, kominík, hrnčíř, knihař, pokrývač, ručnickář (výrobce ručnic), punčochář, sedlář, zedník.

Příbily také jarmarky a výroční trhy (v úterý Svatodušní – pohyblivé svátky Svatodušní (Letnice) začínají 50 dnů po Velikonocích; na sv. Rocha – 16. srpen; na sv. Františka Serafínského – 4. říjen; na pondělí po Třech kráľích (6. leden); dále pravidelný pondělní dobytčí trh probíhající od Květné neděle (6. neděle postní, neděle před Velikonocemi) do sv. Martina (11. listopad)). Pravidelný trh na obilí, ovoce, zeleninu a jiné produkty pro každodenní potřebu probíhal každé pondělí a pátek.

Řemeslo kovářské patří k nejstarším, kováři vyráběli sekery, pluhy, závory, vrata aj. Dělili se na kováře bílé, kteří vyráběli rozličné kovové výrobky, a kováře černé, kteří kovali koně a vozy. Kovářské dílny se nacházely na okrajích měst a vsí ze strachu před požárem. Od kovářského řemesla se časem vydělila řada různých speciálních řemesel (zámečníci, mečíři, kotláři, hřebíkáři, jehláři, klempíři, pasíři, konváři, hodináři a zlatníci).

Koláři vyráběli různá kola (pro formanské vozy, ke kočárům, k trakařům apod.), saně, různé násady a nástroje (hrábě, lopaty, motyky aj.) a celé vozy, při nichž právě docházelo ke spolupráci s kováři. Kolář vyrobil vůz a kovář ho celý okoval.

Bednáři, dříve také bečváři, vyráběli sudy na víno a pivo, kádě, díže na kynutí těsta, vany, škopky, necky, putny, vědra, máselnice a další dřevěné nádoby pro domácnost.

Velmi často se kovářští řemeslníci sdružovali do společného cechu s bednáři a koláři, tak k tomu bylo i v případě sušického cechu. Společný cech kovářů, kolářů a bednářů v Sušici byl založen pravděpodobně již někdy počátkem 17. století, z tohoto období se dochovalo jen cechovní pečetidlo. V roce 1728 byly cechu potvrzeny od purkmistra, rychtáře a rady města cechovní artikule.

Činnost cechu v této podobě lze z dochovaného archivního materiálu vysledovat až do roku 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s platností od 1. ledna 1860, byly také v Sušici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Sušice z Muzea města Sušice do Okresního archivu v Sušici došlo 8. června 1959 pod př. č. 194 a 195/59. Předávací protokol se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly. K částečnému zpracování cechovních archiválií došlo v roce 1954 archivářem V. Holým. V roce 1964 došlo k dalšímu uspořádání archivářkou V. Holou, během něhož byly z AF vyčleněny archiválie živnostenských společenstev.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie pocházejí z časového období [1650]-1859. Nejstarší archiválií je dochované cechovní pečetidlo [1650], nejmladší záznamy nalezneme v početní knize (do 1859).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 2 listiny, 4 úřední knihy, 1 fascikl a 1 pečetidlo. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, mírně plísněmi, knihy jsou potřhané. Úplnost archivního fondu je torzovitá. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,11 bm. Tvoří jej 11 inv. čísel. Při inventarizaci nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Tovaryšské listy obsahující veduty jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Tovaryšské listy bez vedut jsou evidovány zvláště pod svým vlastním inventárním číslem.

Původní AF Cechy Sušice EL NAD 1452, kde byly zařazeny všechny cechy ze Sušice, byl přejmenován na AF Cech sladovníků Sušice a pomocí vnitřních změn z něho bylo dále vyčleněno 17 samostatných archivních fondů.

AF Cech kovářů, kolářů a bednářů Sušice, EL NAD 2093 vznikl vnitřní změnou č. 2/1452 z 24. února 2012, kdy byly z AF Cech sladovníků Sušice, EL NAD 1452, přesunuty archiválie (2 listiny, 4 úřední knihy, 1 pečetidlo a svazek spisů) z let [1650]-1859, celkem 0,11 bm.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Nejzajímavější dochovanou archiválií je cechovní pečetidlo, které cech používal po celou dobu své existence. Jeho otisk se dochoval na většině spisového materiálu (tovaryšských i mistrovských listech, korespondenci). Na pečetidlo se v pečetním poli nacházejí tři štíty se znaky jednotlivých cechů, tyto znaky jsou charakteristické pro dané řemeslo. V prvním štítu je zobrazena podkova a hřeb, které představují řemeslo kovářské. Ve druhém štítu je paprskovité kolo představující koláře a v posledním štítu se nachází kružidlo s vodící lištou a palice k pobíjení obručí.

Cechovní artikule nás zase seznamují s přesným zněním typických cechovních artikulí z 1. poloviny 17. století. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti, povinnosti a pravidla pro provoz všech tří řemesel.

Tovaryšské listy (inv. č. 9) nám prostřednictvím vedut přibližují podobu měst, v nichž se dotyčný vyučil svému řemeslu. Je zde zachycen pohled na Brno a Plzeň na počátku 19. století.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2012 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 5. 12. 2012

.....
va Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOKA Klatovy. *Archiv města Sušice*, EL NAD 564.

SOKA Klatovy. *Odborné společenstvo kovářů a podkovářů Sušice*, EL NAD 627.

SOKA Klatovy. *Odborné společenstvo kovyzpracujících Sušice*, EL NAD 624.

SOKA Klatovy. *Společenstvo kolářů a karosářů Sušice*, EL NAD 626.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy Sušice*. Praha – Litomyšl : Nakladatelství Paseka 2007. ISBN 978-80-7185-842-3.

GABRIEL, J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha : 1868.

Dr. HAAS, Antonín. *Berní rula svazek 28, kraj Prácheňský II. díl*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství 1954.

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

LOSOS, Ludvík. *Historická knižní vazba. Sborník příspěvků k dějinám vazby a k metodice ochrany historických knižních vazeb*. Liberec : Severočeské muzeum v Liberci 1963.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. číslo	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
I. Listiny			
1	1728, červen 27., Sušice Rychtář, purkmistr a rada města Sušice udělují artikule cechu kovářů, kolářů a bednářů v Sušici (na začátku tištěné generální cechovní artikule Karla VI. z roku 1739 – artikule byly společně svázané do jedné knihy). orig. papír, polokožená vazba, česky, 31,3 x 20,4 cm, poškozeno prachem a plísní, přitištěná pečeť cechu pod papírovým krytem		L 1
2	1731, listopad 12., Sušice Rychtář, purkmistr a rada města Sušice udělují artikule cechu kovářů, kolářů a bednářů v Sušici. orig. papír, 40,8 x 28,4 cm, česky, přitištěná pečeť chybí, potřhané a poškozeno prachem		L 2
II. Knihy			
3	Opis artikulí (inv. č. 1) cechu kovářského, kolářského a bednářského v Sušici udělené rychtářem, purkmistrem a radou města. papírová vazba, česky, 30,7 x 20,4 cm, poškozeno prachem	1731	K 1
4	Knihá patentů cechu kovářů, kolářů a bednářů v Sušici (Pattenten-Buch). papírová vazba, německy, 37,1 x 23,4 cm, potřhána a poškozena prachem	1780-1788	K 2
5	Knihá početní cechu kovářů, kolářů a bednářů v Sušici (příjmy, výdaje, poplatky). papírová vazba, německy, 33,7 x 20,9 cm, potřhána a poškozena prachem	1812-1817	K 3

Inv. číslo	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
6	<p>Kniha početní cechu kovářů, kolářů a bednářů v Sušici (příjmy, výdaje, poplatky).</p> <p>papírová vazba, německy, 35,4 x 21,5 cm, potrhána a poškozena prachem</p> <p>III. Spisy</p>	1818-1859	K 4
7	Cechovní korespondence	1787-1848	C 1
8	Mistrovské listy	1787-1848	C 1
9	<p>Tovaryšské listy s vedutami</p> <p>1818, květen 15., Brno Tovaryšský list Lorence Kondrhela vydaný cechem kolářů v Brně (veduta Brna), orig. papír, tisk, 44,2 x 36,8 cm, německy, 12 str., přitištěná pečeť města pod papírovým krytem a poškozená pečeť cechu.</p> <p>1828, července 4., Stříbro Tovaryšský list Antona Ratha vydaný cechem bednářů ve Stříbře (veduta Plzně), orig. papír, tisk, 41,7 x 34,6 cm, německy.</p>	1818-1828	C 1
10	Tovaryšské a výuční listy	1782-1849	C 1
IV. Typáře			
11	<p>Cech kovářů, kolářů a bednářů Sušice – železné pečetidlo, kulaté, průměr 42 mm, železná rukojeť osmihranná, výška 72 mm, v pečetním poli tři štíty se znaky jednotlivých cechů (podkova, kružidlo, palice, kolo), opis: MICECHMI+REME+KOWARZ+KOLARZ+BEDNARZ</p>	[1650]	T 1

Název archivní pomůcky:	Cech kovářů, kolářů a bednářů Sušice
Značka archivního fondu:	CKKB Sušice
Časový rozsah:	[1650]-1859
Počet evidenčních jednotek:	8 (2 listiny, 4 úřední knihy, 1 fascikl, 1 pečetidlo)
Počet inventárních čísel:	11
Rozsah v bm:	0,11 bm
Stav ke dni:	5. 12. 2012
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 5. 12. 2012 - č.j. SOAP/040-0887/2012